

תיאוריות של צדק חברתי ממ"ן 14

שאלה 1

א. מה לדעתכם תהיה עמדתו של צ'ארלס טיילור, היוצא מהגישה הרב-תרבותית, כלפי הביקורת המועלית בכתבה נגד הייצוג החסר בתאגיד הציבורי, ומדוע? שלבו בתשובתכם התייחסות לטיעוני בדבר "החשיבות של הכרה" והיישום שלה באמצעות "פוליטיקה של הבדל".

השיח בציבורי בימינו עוסק רבות בדרישתן של קבוצות לקבל "הכרה", כלומר, לקבל התחשבות מן הציבור הרחב בייחודן או בערכן. צ'ארלס טיילור מסביר כיצד חשיבותה של ה"הכרה", והפוליטיקה של ההבדל, עלו במהלך השנים.

העולם המסורתי הכיר בחשיבותו של הכבוד המפלה (honor), השמור למעטים, וכך הוא מבדיל בין בני-אדם, לרוב על פי מעמד חברתי. העולם המודרני חנך את רעיון הכבוד המשווה (dignity), הוא כבוד האדם האוניברסלי, המשותף לכולם, בבחינת "בצלם אלוהים ברא אותו : זכר ונקבה ברא אותם". זהו הבסיס לליברליזם הקלאסי מבית מדרשה של הנאורות, ובא לידי ביטוי, למשל, במשנתו של קאנט. אך במהרה הופיע גם רעיון הפוליטיקה של הזהות, לפיו אמנם כל בני האדם שווים בפוטנציאל שלהם לממש את אנושיותם, ואולם מימוש זה מוכרח להיעשות על-ידי בירור האותנטיות הייחודית, החד-פעמית, של הפרט או של הקבוצה - כפי שמבוטא במיוחד בפילוסופיה של הרדר. ובכן, בעוד שבלברליזם של הנאורות, כיבוד האדם משמע הכרה בזהות הכלל-אנושית המשותפת לכולנו, עתה, לאור אידיאל האותנטיות, כיבוד האדם נעשה דווקא על-ידי התחשבות בייחודיות של פרט או של הקבוצה. אל מול הליברליזם הקלאסי, הפרוצדוראלי וה"עיוור-צבעים", ציבורים בעלי מטרות קולקטיביות תובעים עתה דגם פוליטי אחר, אשר יכיר בשונותם, ויאפשר להם לשמר את תרבותם. אפילו אם על-ידי חקיקה לא-ליברלית לכאורה, ציבורים אלו מבקשים לשמר את זהותם הקיבוצית במרחב מסוים. אפילו אם על-ידי פגיעה (מתונה יחסית) בחופש הבחירה של פרטים, הם מבקשים להצדיק חקיקה שתפעל נגד הלחץ להיטמע, ולצורך ביטוי-עצמי קבוצתי.

כמו כן, ובמקביל, מושם דגש הולך וגדל בימינו על ההיבט הדיאלוגי של הזהות העצמית. אם איש נאורות כדקארט מברר את תפיסתו העצמית באופן מונולוגי - ומוצא בתוך עצמו ועל-ידי עצמו את מהותו שלו כ"יש חושב", ולכאורה את מהותו של האדם בכלל - מאז "האדון והעבד" של הגל ועד היום ישנה מודעות גוברת להיבט הדיאלקטי של התפתחות הזהות העצמית. ישנה למשל רגישות רבה לעובדה שהאופן שבו הרוב תופס מיעוט מסוים משפיע מאוד על האופן שבו המיעוט הזה יתפוס את עצמו. לפיכך,

על מנת לתקן עוולות חברתיות, יש חשיבות להכרה ציבורית בערכו המיוחד של המיעוט. זו הסיבה שישנן קריאות להכניס יותר גיוון למוסדות חינוך המציגים את תולדות האנושות בעיקר כסיפורו של הגבר האירופאי הלבן, כאילו אף תרבות אחרת לא תרמה לעולם דבר-מה משמעותי.

טיילור, אף שאינו מאמין בגרסאות הקיצוניות יותר של סובייקטיביות קבוצתית, מבין לליבם של ציבורים בעלי מטרות פוליטיות ערכיות, ודוגל בליברליזם שאינו פרוצדוראלי בלבד. ליברליזם כזה לא יתפשר על חירויות יסוד (כמו הזכות לחיים), אך יהיה מוכן לצמצם זכויות משניות בשם מטרות ציבוריות טובות, כמו הישרדותה של תרבות מסוימת. כמו כן, טיילור מאמין שזה נכון ובריא להניח שכל תרבות שהשפיעה על ציבור מסוים למשך תקופה משמעותית מכילה מסרים בעלי ערך עבור כל בני האדם. מכאן שפלורליזם תרבותי במרחבים מעצבי תודעה (כמו בתכנית הלימודים של אוניברסיטאות) זהו דבר מבורך, לא משום שאנו מחליטים מראש שכל התרבויות הן בעלות ערך שווה בעינינו (איננו יכולים לומר זאת בכנות), אלא משום שאנו מבינים שאם לפחות ננסה להבין את ערכן של תרבויות אחרות נצא נשכרים בטווח הארוך.

לאור כל זאת, אני סבור שטיילור יזדהה עם הביקורת המובעת בקטע לעיל, לגבי חוסר הייצוג של ציבורים מסוימים בתאגיד השידור הציבורי "כאן"; יתכן שבעיני טיילור יהיה זה אף לגיטימי לקבוע תקנות לטיפול הפלורליזם התרבותי באותו התאגיד. על אף שתקנות כאלו תתערבנה בשוויון הזדמנויות לתעסוקה (משום שיוחלט על העדפה מוסדית לבני מגזרים מסוימים), זו לא תהיה פגיעה חמורה בזכות יסוד, ולכן לא תהיה זו בגידה בליברליזם, אלא צמצום זכויות מסוימות למען מטרות ציבוריות צודקות. וייצוג פלורליסטי של תרבויות הוא מטרה צודקת, ראשית, משום שטיילור מזדהה עם הצורך של קבוצות תרבותיות לפעול באופן פוליטי כנגד הלחץ להיטמע בתרבות רוב, ולצורך טיפוח ערכן העצמי, ולשמירה על זהותן. שנית, הדבר מוצדק משום שאם לכל תרבות בת-קיימא יש משהו להציע לאנושות הכללית, אזי החברה הישראלית הכללית תצא נשכרת מתכנים טלוויזיוניים יותר מגוונים מבחינה תרבותית.

ב. מה לדעתכם תהיה עמדתו של רולס כלפי התביעה לחלוקת תפקידים ומשרות בתאגיד הציבורי, על-פי מפתח אתני (עדתני), ומדוע?

רולס מוצא מאחורי מסך הבערות שהחברה המוסדרת היטב היא חברה המושתת על שני עקרונות של צדק: עקרון החירות ועיקרון השוויון. עיקרון השוויון בתורו מתפצל לשוויון הזדמנויות הוגן, ולאחר מכן – צמצום פערים חברתיים היכן שאינם מיטיבים עם השכבה החברתית הנמוכה. אך יש לשים לב